

شهید_ ماه_ مبارک_ رمضان

بسم الله الرحمن الرحيم

شهید_ ماه_ مبارک_ رمضان

احمد علی رضا ؑ اسد آبادی [1]

مقدمه

علی ابن ابی طالب (علیه السلام)، فرزند ابوقتالب و فاطمه بنت اسد و یکی از خلفای رسول الله (صلی الله علیه و آله) است که در دامن پُر مهر حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و اُمّ المؤمنین حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها) پرورش یافته و در سن کودکی به رسالت رسول الله (صلی الله علیه و آله) ایمان آورده و با ایشان بیعت نموده است. کُنیه های ایشان عبارتند از «ابوالحسن، ابو تراب» و برخی از القا بشان عبارتست از «مرتضی، أمیرالمؤمنین، حیدر، ...». [2] ایشان، همسر گرامی حضرت

فاطمه زهرا (سلام الله عليهما) و پدر امام حسن و امام حسین و حضرت زینب کبری (عليهم السلام) است. ایشان، جوانمردیست که در تاریخ پر فراز و نشی صدر اسلام، بارها جان خویش را سپر بلای جان رسول خدا (صلی الله عليه و آله) کرده بودند و برای پیروزی دین مقدس اسلام بر کفر و شرک و طاغوت، سر از پا نمی شناختند؛ که می توان به عنوان نمونه به ماجراهای «لیلة المبارکة» و «جنگ احمد» و «جنگ احزاب» و «فتح قلعه خیبر بهودیان» و ... اشاره کرد. آغاز امامت ایشان، از زمان رحلت جانسوز رسول مکرّم اسلام (صلی الله عليه و آله) است که رسماً در «غدیرخم»، به عنوان خلیفه و امام و جانشین رسول خدا (صلی الله عليه و آله) منصوب شده اند. سرانجام در ۱۹ رمضان سال ۴۰ قمری در مسجد کوفه توسط ابن ملجم مرادی ترور، و در ۲۱ رمضان سال ۴۰ قمری به شهادت رسیدند.^[3] آیات و روایات متعددی در عظمت شان و مقام امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب (عليه السلام) وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می شود.

کلیدواژه ها: «علی ابن ابی طالب، شهید ماه مبارک رمضان».

جا یگاه علی ابن ابی طالب (عليه السلام) در قرآن مجید

امیر المؤمنین امام علی (عليه السلام) در قرآن مجید دارای شان و مقام و منزلت والایی است که به برخی از آن آیات شریفه اشاره می شود.

(الف) ایشان، در «آیه ۶ سوره آل عمران»، به عنوان «نَفِسٌ وَ جَانٌ» رسول خدا (صلی الله عليه و آله) «معرفی شده است؛ خداوند متعال در سوره «آل عمران» می فرمایند: «فَمَنْ حَاجَ لِكَفِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا زَدْعُ أَبْذَاءَ زَمَّا وَأَبْذَاءَ كُمَّا وَنَسَاءَ زَمَّا وَنَسَاءَ كُمَّا وَأَنْفُسَنَّا وَأَنْفُسَكُمْ نُّمَّ زَبْدَهِلْ فَذَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَادِيَنْ؛ یا رسول الله (صلی الله عليه و آله)، کسانی که با تو درباره او - بنده خدا (حضرت عیسی بن مریم سلام الله عليهما)، پس از إعطای علم الهی به تو درباره حقیقت او - بندی خدا بودن حضرت عیسی بن علیهم السلام نه خدا بودن ایشان - استدلال می کند، بگو: بیایید تا فراخوانیم پسرانمان و پسرانتان، زنها یمان و زنان هایتان، و خودمان و خودتان را، و سپس یکدیگر را نفرین کنیم و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم».^[4]

مسلم بن حجاج نیشا بوری در «صحیح مسلم» در تفسیر این آیه شریفه، از «سعد بن أبي وقاص» نقل می

کند زمانی که این آیه شریفه - « فَمَنْ هُنَّ بَعْدَ مَا جَاءَكُمْ مِنْ الْعِلْمِ فَأَقْرُلْ تَعَالَى وَأَنْدَعْ أَبْنَاءَ زَمَانَ وَأَبْنَاءَ كُمْ وَزَمَانَ وَزَمَانَ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ - نازل شد، رسول ام (صلی الله علیه وآل‌الله علی) و فاطمه و حسن و حسین فراخواندند و فرمودند: « اللَّهُمْ هُوَ أَهْلِي؛ خدا ایا، اینها، اهل بیت من هستند». [5]

ب) ایشان، به حکم « آیه ۳۳ سوره احزاب »، جزء اهل بیت (علیهم السلام) و معصوم هستند؛ خداوند متعال در این آیه شریفه می‌فرمایند: « إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطْهِرَكُمْ تَطْهِيرًا؛ قطعاً خداوند متعال اراده فرموده که تمام پلیدیها را از شما اهل بیت رسول ام (صلی الله علیه وآل‌الله علی) دور کند و شما را پاک (معصوم) قرار دهد ». [6] حاکم نیشا بوری در کتاب « المستدرک علی الصحیحین » می‌نویسد: « منظور از اهل بیت رسول خدا (صلی الله علیه وآل‌الله علی) در آیه ۳۳ سوره احزاب، علی و فاطمه و حسن و حسین است ». [7]

ج) ایشان، طبق « آیه ۵۹ سوره نساء » به عنوان یکی از مصاديق « أولوا الأمر» معصوم و واجب الإطاعة هستند؛ خداوند متعال در این آیه شریفه می‌فرمایند: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَدُوا أَطْبِعُوا اللَّهَ وَأَطْبِعُوا الرَّسُولَ وَأُولَئِكُمْ أَلَّا مُرْمَذُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید از خداوند متعال اطاعت کنید و از رسول خدا (صلی الله علیه وآل‌الله علی) و أولوا الأمر نیز اطاعت کنید ». [8]

جناب آقای فخر رازی - یکی از مفسرین طراز اول اهل سنت - در تفسیر این آیه شریفه می‌نویسد: به جهت غیر مقید بودن « أطیعوا » در « أطیعوا الرسول و اولی الأمر منکم »، ناچاریم که بگوییم: « أولوا الأمر نیز مانند رسول خدا (صلی الله علیه وآل‌الله علی) معصوم هستند ». [9] و إطلاق صیغه ای امر « أطیعوا »، دلالت بر واجب الإطاعة بودن رسول خدا (صلی الله علیه وآل‌الله علی) و أولوا الأمر دارد. همچنین جناب آقای فاضل قندوزی حنفی در « بنا بیع المودة » در تفسیر این آیه شریفه بیان کرده اند، علی بن ابی طالب (علیهم السلام)، یکی از أولوا الأمر هستند. [10]

د) ایشان، طبق « آیه ۵۵ سوره مائدہ »، به عنوان « سرپرست مسلمانان » معرفی شده است؛ خداوند متعال در این آیه شریفه می‌فرمایند: « إِنَّمَا وَلِيَّ كُمُّ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَدُوا الَّذِينَ يُقْرِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاتَ وَهُمْ رَاكِعُونَ؛ قطعاً و یقیناً سرپرست شما، خداوند متعال و رسول خدا (صلی الله علیه وآل‌الله علی) و افراد با ایمانی هستند که

نماز می خوانند و در هنگام رکوع نماز به فقیر صدقه می دهند». [11]

جناب ثعلبی نیشا بوری - مفسر بزرگ اهل سنت - در تفسیر این آیه شریفه، روایتی را از ابن عباس رضوان ع علیه نقل می کند که ایشان در باره سبب نزول این آیه شریفه گفته اند: « ما در مسجد النبي (صلی ع علیه و آله) بودیم که فقیری آمد و درخواست کمک کرد. غیر از علی ابن ابی طالب (علیه السلام) که در حال نماز بودند، کسی به آن فقیر کمک نکرد ... ». [12]

جا یگاه علی ابن ابی طالب (علیه السلام) در سنت

(الف) ایشان، یکی از عترت رسول خدا (صلی ع علیه و آله) است؛ قال رسول ع (صلی ع علیه و آله): « يا ایها الناس! إِنِّیْ قَدْ تَرَکَتُ فِیْکُمْ مَا إِنْ أَخْذَتُمْ بِهِ لَنْ تَمْضِلُوْا؛ كِتَابَ ع وَ عَتْرَتِیْ، اهْلَ بَیْتِیْ؛ ای مردم، قرآن و اهل بیتمن را در میان شما به یادگار می گذارم، مادامی که از آنها پیروی کنید، هرگز گمراه نمی شوید». [13]

(ب) ایشان، یکی از خلفای دوازده گانه رسول خدا (صلی ع علیه و آله) است؛ مسلم بن حجاج قشیری نیشا بوری در « صحیح مسلم » و ابو داود سجستانی در « سنن ابی داود » و احمد بن حنبل در « مسنده احمد » حدیث صحیحی را از رسول خدا (صلی ع علیه و آله) نقل کرده اند که می فرمایند: « لَا يَنْزَأُ الْإِسْلَامُ عَزِيزًا إِلَّا إِنَّهُ اثْنَيْ عَشَرَ خَلِيفَةً، كُلُّهُمْ مَنْ قُرَيْشٌ؛ مادامی که دوازده نفر از خلفای من بر شما حکومت کنند، دین مقدس اسلام، عزیز خواهد بود ». [14]

عالی جلیل القدر اهل سنت جناب آقای فاضل قندوزی حنفی (۱۲۹۴م) در کتاب « ینابیع المَوَادَة لـ ذی القُرْبَی مـنْ أهـل العـبا (علیهم السلام) » در تفسیر این حدیث شریف می نویسد: « احادیث دلالت کننده بر این که تعداد جانشینان رسول خدا صلی ع علیه و آله وسلم، دوازده نفر هستند، از طُرُق مختلفی (سندهای گوناگون) به دست مسلمانان رسیده است که با بررسی وقایع تاریخی صدر اسلام تا کنون، در می با بیم که هیچ چاره ای نداریم غیر از این که حدیث شریف « اثنی عشر خلیفة » را بر « ائمه دوازده گانه اهل بیت علیهم السلام »، تطبیق کنیم؛ زیرا: آنها، داناترین و با عظمت ترین و زاہدترین و با تقواترین مردم رمانشان بوده اند و از نظر نسب و حسب نیز، آنها دارای بهترین و گرامی ترین خانواده نزد خداوند متعال هستند و علوم آنها نیز، مُتَّصِّلَّ بِرَجَدِهِم (صلی ع علیه و آله) بـالـوـراثـة و علم غیب می باشند که « حدیث ثقلین » و احادیث فراوان دیگری نیز همین مُدـعا را به

ج) ایشان، جامع صفات حَسَنَه انبیاء سابق (علیهم السلام) است؛ «عَنْ أَبِي الْحَمْرَاءَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآله وَسَلَّمَ قَالَ: كُنْتَا حَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآله وَسَلَّمَ فَطَلَّعَ عَلَيْهِ بِنُ اَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآله وَسَلَّمَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَدْعُ اَدَمَ فِي عَلْمِهِ، وَإِلَئِي نُوحٍ فِي فَهْمِهِ، وَإِلَئِي إِبْرَاهِيمَ فِي خُلُقِهِ، فَلَيَدْعُهُ اَدَمُ بِنُ اَبِي طَالِبٍ؛ رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند؛ «هر کس دوست آدم علیه السلام را با علمش و نوح علیه السلام را فهم و درکش و ابراهیم علیه السلام را با اخلاق نیکویش ببینند، به علی ابن ابی طالب نگاه کند».[16]

د) ایشان، برادر و مُصَاحِبِ رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است؛ رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در جنگ حُنَيْن فرمودند؛ «عَلَيْهِ اَخِيهِ وَصَاحِبِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ علی ابن ابی طالب، برادر من و همنشین در روز قیامت است».[17]

ذ) ایشان، پرجم دار و فتح کننده قلعه‌ی خبیر است؛ «عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِيعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآله وَسَلَّمَ، يَغُولُ يَوْمَ خَيْرٍ؛ «لَا يُطِينَ الرَّأْيَةَ رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيْهِ يَدَيْهِ»، فَقَاتَمُوا يَرْجُونَ لِذَلِكَ أَيْمَهُمْ يُعْطَى، فَغَدَوْا وَكُلْتُهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَى، فَقَالَ: أَيْنَ عَلَيْهِ؟؛ سهل بن سعد می گوید: در ماجرا فتح قلعه خبیر، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند؛ «فردا پرجم سپاه را به دست کسی خواهم داد که خداوند متعال بوسیله او قلعه خبیر را فتح خواهد کرد». [فردای آن روز] همه‌ی ما در مقابل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ایستاده بودیم و امیدوار بودیم که آن شخص پرجم دار ما باشیم. که نا گهان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند؛ «علی کجاست؟».[18]

فهرست متابع

- ابن حنبل شيباني، أحمد؛ «مسند أحمد» ، تحقيق: شعيب الأرنؤوط وعادل مرشد و ديكاران، مؤسسة الرسالة، چاپ اوّل، 1421ق.

- ابو الفرج اصفهانی، على بن حسين؛ «مقاتل الطالبيين»، محقق: السيد أحمد صقر، ناشر: دار المعرفة، بيروت ، بي تا .

- ابو نعيم اصفهانی، احمد؛ «فضائل الخلفاء الأربع و غيرهم»، محقق: صالح بن محمد العقيل، چاپ اول، دار البخاري،المدينة المنورة، 1417ق.

- بخارى، محمد بن اسماعيل؛ « صحيح البخارى»، محقق: محمد زهير بن ناصر الناصر، چاپ اول، ناشر: دار طوق النجاة، 1422هـ

- ثعلبى، احمد؛ « الكشف والبيان »، چاپ اول، دار النشر : دار إحياء التراث العربي - بيروت - لبنان - 1422 هـ - 2002 م .

- حاكم نيشابوري، محمد؛ « المستدرک على الصحیحین»، تحقيق: مصطفى عبد القادر، چاپ اول،دار الكتب العلمية، بيروت ، 1411ق.

- ترمذى، محمّد؛ « سنن الترمذى» ، تحقيق: بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامي، بيروت، 1998م.

- فخر الدين رازى، محمّد؛ « مفاتيح الغيب = التفسير الكبير»، دار إحياء التراث العربي، بيروت، چاپ سوّم ، 1420ق.

- قندوزي، سليمان؛ « ينابيع المودة لذوي القربي»، تحقيق: سيد علي الحسيني، دار الأسوة للطباعة والنشر، چاپ اوّل، 1416 ق.

- لالكائى، هبة الله؛ « شرح أصول اعتقاد أهل السنة و الجماعة »، محقق: أحمد بن سعد الغامدي، چاپ هشتم، دار طيبة، سعودية ، 1423ق.

- مجلسى، محمد باقر؛ « بحار الانوار»، مؤسسة الوفاء ، بيروت ، بي تا .

- مفید، محمد: «الإرشاد في معرفة حجج آن على العباد»، محقق: مؤسسة آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، قم، ۱۴۱۳ق.

- مفید، محمد: «الأمالی»، محقق: حسين ولی، علی اکبر غفاری، چاپ اول، ناشر: کنگره شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ق.

[1] سطح چهار کلام اسلامی با گرایش نقد و ها بیت: com.gmail@kordestan.mnvnf

[2] مفید، محمد بن محمد: «أمالی»، صص ۱۸ - ۱۹ ، ح ۷.

[3] ابوالفج اصفهانی، علی بن الحسین؛ «مقاتل الطالبین»، ص ۵۳.

[4] سوره آل عمران، آیه ۶۱.

[5] نیشا بوری، مسلم بن حجاج: «صحیح مسلم»، ج ۵، ص ۲۳۰، کتاب فضائل الصحابة، باب فضائل علی بن ابی طالب، ح ۳۲.

[6] سوره احزاب، آیه ۳۳.

[7] حاکم نیشا بوری، محمد: «المستدرک على الصحيحين»، ج ۲، ص ۴۵۱، تفسیر سوره احزاب، ح ۳۰۰۸ و ج ۳، ص ۱۴۳، ح 4652.

[8] سوره نساء، آیه ۵۹.

[9] فخر الرازی، محمد: «مفایع الغیب»، ج ۱۰، ص ۱۱۳: «أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمْرَ بِطَاعَةٍ أُولَئِي الْأَمْرِ عَلَى سَبَبِيلِ الْجَزْمِ فِي هَذِهِ الْآيَةِ وَمَنْ أَمْرَ اللَّهَ بِطَاعَتْهُ عَلَى سَبَبِيلِ الْجَزْمِ وَالْخَطَاطِعِ لَا بُدَّ وَأَنْ يَكُونَ مَعْصُومًا عَنِ الْخَطَاطِأِ إِذْ لَمْ يَكُنْ مَعْصُومًا عَنِ الْخَطَاطِأِ كَانَ بِتَفْدِيرِ إِقْدَامِهِ عَلَى الْخَطَاطِأِ لَوْلَا يَكُونُ قَدْ أَمْرَ اللَّهَ بِمُتَابَعَتِهِ، فَيَكُونُ ذَلِكَ أَمْرًا بِفَعْلِ ذَلِكَ الْخَطَاطِأِ وَالْخَطَاطِأُ لَكَوْنِهِ خَطَاطِيًّا مَذْهِيًّا عَذْهُ، فَهَذَا يُفْضِي إِلَى اجْتِمَاعِ

اً لَأْمَرْ وَالذَّهْيِ فِي الْفَعْلِ الْوَاحِدِ بِإِلَاعَتِبَارِ الْوَاحِدِ، وَإِنَّهُ مُحَالٌ،
فَثَبَتَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ بِطَاعَةَ أُولَئِكَ الْجَزْمِ،
وَثَبَتَ أَنَّ كُلَّ مَنْ أَمَرَ اللَّهَ بِطَاعَتِهِ عَلَى سَبَيلِ الْجَزْمِ وَجَابَ أَنَّ
يَكُونَ مَعْصُومًا عَنِ الْخَطَأِ، فَثَبَتَ قَاطِعًا أَنَّ أُولَئِكَ الْمَرْدُوكُورَ فِي
هَذِهِ الْآيَةِ لَا بُدَّ وَأَنَّ يَكُونَ مَعْصُومًا.

[10] قندوزى، سليمان بن إبراهيم؛ « ينابيع المودة لذوى القرى »، ج ١، ص ٦٥.

[11] سوره مائدہ ، آيه ٥٥.

[12] ثعلبى، احمد؛ « الكشف و البيان»، ج ٤، ص ٨٠ - ٨١ . طبرسى،

[13] نيشا بورى، مسلم؛ « صحيح مسلم»، كتاب فضائل الصحابة ، باب فضائل على بن أبي طالب، ح ٢٤٠٨ .
ترمذى، محمد؛ « سنن الترمذى»، باب مناقب اهل بيت النبى صلى الله عليه وآلهم، ح ٣٧٨٦ .

[14] قشيرى نيشا بورى، مسلم بن حجاج؛ « صحيح مسلم»، كتاب الإمارة »، ج ٦، ص ٣، باب الناس تبع قريش و
الخلافة فى قريش، حدیث 4812 . ابو داود سجستانی، سليمان؛ « سنن ابی داود »، ج ٤، ص ١٧٢ ، كتاب
المهدى، باب ١، ح 4282 . ابن حنبل، احمد؛ « مسند احمد»، ج ٥، ص ٩٠ : ٢٠٨٧٠ و ج ٥، ص ٩٣ ، حدیث
٢٠٩٠٩ .

[15] فاضل قندوزى حنفى، سليمان بن ابراهيم حسيني؛ « ينابيع المودة لذى القرى من أهل العبا (عليهم السلام) »، ص ٤٤٦ : « إن الأحاديث الدالة على كون الخلفاء بعده (صلى الله عليه وآلهم) إثنا عشر
قد اشتهرت من طرق كثيرة، فبشرى الزمان وتعریف الكون والمکان، علم أن مراد رسول الله (صلى الله عليه
وآلهم) من حدیثه هذا الأئمة الاثنا عشر من أهل بيته وعترته (عليهم السلام)، إذ لا يمكن أن يحمل هذا
الحدیث على الخلفاء بعده من أصحابه، لقلتهم عن اثنى عشر، ولا يمكن حمله على ملوک بنی أمیة
لزيادتهم على اثنى عشر، ولظلمهم الفاحش إلا عمر بن عبد العزیز، ولكونهم غير بنی هاشم، لأن النبی
(صلى الله عليه وآلهم) قال " كلهم من بنی هاشم " في رواية عبد الملك عن جابر، وإخفاء صوته (صلى الله
عليه وآلهم) في هذا القول يرجح هذه الروایة، لأنهم لا يحسنون خلافة بنی هاشم، ولا يمكن حمله على ملوک
بنی العباس لزيادتهم على العدد المذکور، ولقلة رعايتهم الآیة (قل لا أسألكم عليه أجرأ إلا المودة
في القرى) وحدیث الكسائ، فلا بد من أن يحمل هذا الحدیث على الأئمة الاثنا عشر من أهل بيته وعترته

(عليهم السلام) لأنهم كانوا أعلم أهل زمانهم وأجلهم وأورعهم وأتقاهم، وأعلاهم نسياً، وأفضلهم حسباً، وأكرمهم عند الله، وكانت علومهم عن آبائهم متصلة بجدهم (صلى الله عليه وآله) وبالوراثة واللدنية، كذا عرفهم أهل العلم والتحقيق وأهل الكشف والتفقيق. ويؤيد هذا المعنى أى أن مراد النبي (صلى الله عليه وآله) الأئمة الاثنا عشر من أهل بيته (عليهم السلام) وبشهاده ويرجحه حديث الثقلين، والأحاديث المتکثرة المذكورة في هذا الكتاب وغيرها. وأما قوله (صلى الله عليه وآله): " كلهم تجتمع عليهم الأمة " في رواية عن جابر بن سمرة فمراده (صلى الله عليه وآله) أن الأمة تجتمع على الاقرار بما مأمور كلهم وقت ظهور قائمه المهدى (عليه السلام) ».

[16] ابو نعيم اصفهانی، احمد؛ « فضائل الخلفاء الأربع و غيرهم »، محقق: صالح بن محمد العقیل، ج ۱، ص ۵۹۶، ح ۴۲۰.

[17] ابو نعيم اصفهانی، احمد؛ « فضائل الخلفاء الأربع و غيرهم »، محقق: صالح بن محمد العقیل، ج ۱، ص ۱۷۹، ح ۲۳۴.

[18] بخاری، محمد بن اسماعیل؛ « صحيح البخاری »، ج ۴، ص ۴۷، ح ۲۹۴۲ و ج ۵، ص ۱۸۰ و ح ۳۷۰۲ و ج ۵، ص ۱۳۴، ح ۴۲۱.